

Received: February 13, 2026
Accepted: March 23, 2026
Available online: March 25, 2026

Nilufarxon Maxmudova

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent
Andijon davlat chet tillar instituti
Andijon, O'zbekiston

Nilufarkhon Makhmudova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (PhD)
in Philological Sciences
Andijan State Institute of Foreign Languages
Andijan, Uzbekistan
E-mail: nilufarmahmudova042@gmail.com
ORCID iD: 0009-0008-9276-6308

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA GRADATSIYA HODISASINING QIYOSIY-TIPOLOGIK TADQIQI

ANNOTATSIYA

Jahon tilshunosligida semantik kategoriyalarni tizimli va qiyosiy asosda o'rganish masalasi so'nggi o'n yilliklarda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Til birliklarida ma'no intensivligining bosqichma-bosqich ortishi yoki kamayishi orqali namoyon bo'ladigan gradatsiya hodisasi ana shunday murakkab lingvistik jarayonlardan biridir. Ushbu hodisa nafaqat leksik darajada, balki grammatik, stilistik va diskursiv sathlarda ham faol namoyon bo'lib, tilning dinamik tabiatini aks ettiradi. Ma'no kuchayishi, sifat darajalanishi va baholash intensivligining o'zgarishi, inson tafakkuridagi miqdoriy va sifat jihatidagi farqlarning lingvistik in'ikosi sifatida qaraladi. Zamonaviy tilshunoslikda yuz berayotgan nazariy jarayonlarning jadallashuvi hamda lingvistik tadqiqotlarning tipologik yo'nalishda kengayishi o'zbek va ingliz tillaridagi gradatsiya hodisasini chuqur ilmiy asosda o'rganishni taqozo qilmoqda.

Bu, o'z navbatida, ma'no intensivligining bosqichma-bosqich ortishini ifodalovchi vositalarni aniqlash, ularning struktur-semantik xususiyatlarini qiyosiy jihatdan tahlil qilish hamda ikki til tizimida ifodalanish mexanizmlarini ochib berish zaruratini keltirib chiqaradi. Shuning uchun o'zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasining qiyosiy-tipologik tadqiqi bugungi kunda dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi o'zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasining kelib chiqishi, shakllanishi hamda o'ziga xos xususiyatlarini qiyosiy-tipologik asosda o'rganishdan iborat. Maqolada mazkur vazifalarni amalga oshirishda

A COMPARATIVE-TYOLOGICAL STUDY OF THE PHENOMENON OF GRADATION IN THE UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

ABSTRACT

In contemporary linguistics, the comparative study of semantic categories has become increasingly significant. One of the complex linguistic phenomena reflecting this tendency is gradation, manifested through the gradual increase or decrease of meaning intensity within language units. This phenomenon functions across lexical, grammatical, stylistic, and discursive layers, reflecting the dynamic nature of language. The expansion of typological research in modern linguistics necessitates a comprehensive investigation of gradation in Uzbek and English languages.

In this respect, it becomes essential to identify the linguistic means expressing the gradual intensification of meaning, to analyze their structural-semantic characteristics comparatively, and to reveal the mechanisms of their realization in the two language systems. Therefore, the comparative-typological study of gradation in Uzbek and English represents a relevant and significant scholarly issue in contemporary linguistics.

The aim of the research is to investigate the origin, development, and distinctive features of the phenomenon of gradation in Uzbek and English on a comparative-typological basis. In accomplishing these objectives, the article employs comparative-typological analysis, componential analysis, contextual observation, and statistical analysis as the principal research methods.

qiyosiy-tipologik tahlil, komponent tahlil, kontekstual kuzatuv va statistik tahlil metodlaridan foydalaniladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, chog'ishtirilayotgan har ikki til tizimida gradatsiya hodisasi ma'no intensivligining bosqichma-bosqich ortishi tamoyiliga asoslanadi. Biroq uning ifodalanish mexanizmlari strukturaviy jihatdan farqlanadi: o'zbek tilida analitik vositalar va takroriy birliklar ustunlik qilsa, ingliz tilida morfologik daraja shakllari faolroq qo'llanadi. Mazkur farqlar ikki tilning tipologik xususiyatlari bilan izohlanadi.

Xullas, o'zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasini chog'ishtirma yo'sinda o'rganish nafaqat leksik-semantik va grammatik tizimdagi o'ziga xosliklarni, balki mazkur tillardagi tavsifiy-nazariy hamda pragmatik jarayonlardagi tafovutlarni aniqlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: gradatsiya, o'zbek tili, ma'no intensivligi, qiyosiy-tipologik tahlil, ingliz tili, daraja kategoriyasi, leksik gradatsiya, grammatik gradatsiya, semantika, stilistika.

KIRISH

Gradatsiya hodisasiga ilmiy qiziqish Yevropa tilshunosligida XX asr boshlaridan boshlab kuchaydi, chunki bu davrda semantika va funksional grammatika yo'nalishlari shakllana boshladi. Xususan, daraja kategoriyasining morfologik va semantik xususiyatlari ingliz tilshunosligida chuqur tadqiq etilgan [Quirk et al., 1985]. Shuningdek, semantik intensivlik va baholash mezonlari masalasi umumiy til nazariyasi doirasida ko'rib chiqilgan [Lyons, 1977]. O'zbek tilshunosligida esa daraja kategoriyasi va sifat gradatsiyasi masalalari grammatik tadqiqotlar doirasida yoritilgan bo'lib, ularning struktur-semantik xususiyatlari batafsil tahlil qilingan [Rahmatullayev, 2006].

Shuni ta'kidlash joizki, gradatsiya hodisasi oddiy daraja kategoriyasi bilan cheklanmaydi. U sinonimik qatorlar tizimida semantik kuchayish, stilistik vositalar orqali ekspressivlikning ortishi hamda diskursda argumentativ intensivlikning kuchayishi shaklida ham namoyon bo'ladi. Masalan, minimal belgi ifodasidan maksimal baholash darajasigacha bo'lgan harakat til tizimida iyerarxik tuzilmani yuzaga keltiradi. Shu jihatdan gradatsiya tilning ichki tizimiy rivojlanishini aks ettiruvchi semantik mexanizm sifatida qaraladi.

O'zbek va ingliz tillari turli tipologik tizimlarga mansub bo'lsa-da, har ikkala tilda ham gradatsiya hodisasi universal semantik tamoyil asosida shakllansa-da, uning ifodalanish vositalari, morfologik mexanizmlari hamda sintaktik modellari farqlanadi. Ingliz tilida sintetik va analitik shakllar parallel ravishda qo'llanilsa [Biber et al., 1999], o'zbek tilida gradatsiya ko'proq affiksatsiya va leksik kuchaytiruvchilar orqali ifodalanadi [Nurmonov, 2012]. Ushbu farqlar ikki tilning tipologik xususiyatlari

The findings demonstrate that, in both language systems under comparison, the phenomenon of gradation is grounded in the principle of the gradual intensification of meaning. However, the mechanisms of its expression differ structurally: while Uzbek predominantly relies on analytical means and repetitive units, English more actively employs morphological degrees of comparison. These distinctions are explained by the typological characteristics of the two languages.

In conclusion, the comparative investigation of gradation in Uzbek and English makes it possible to identify not only the specific lexical-semantic and grammatical features of the two language systems, but also the differences manifested in their descriptive-theoretical and pragmatic processes.

Key words: gradation, Uzbek language, meaning intensity, comparative-typological analysis, English language, category of degree, lexical gradation, grammatical gradation, semantics, stylistics.

bilan izohlanadi.

Shunday qilib, o‘zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasining qiyosiy-tipologik tadqiqi nafaqat daraja kategoriyasining struktur-semantik tabiatini aniqlash, balki ma’no intensivligining universal va milliy xususiyatlarini belgilash imkonini beradi. Mazkur masala zamonaviy semantika, tipologiya va funksional tilshunoslik nuqtayi nazaridan dolzarb ilmiy muammo sifatida e’tirof etiladi.

Binobarin, gradatsiya hodisasini o‘rganishning zamonaviy bosqichida ushbu kategoriya til tizimida semantik dominantlik kasb etuvchi muhim mexanizmlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, ma’no intensivligining iyerarxik tashkil topishi, sifat darajalanishi va baholash mezonlarining bosqichma-bosqich shakllanishi lingvistik tadqiqotlarda alohida e’tibor markaziga aylangan. Zamonaviy tilshunoslikda rasman qo‘llaniladigan “*daraja kategoriyasi*”, “*intensivlik*”, “*baholash shkalasi*”, “*semantik iyerarxiya*” kabi tushunchalar bilan bir qatorda “*gradatsion maydon*” konsepti ham keng muhokama qilinmoqda. Aniqrog‘i, “*gradatsion maydon*” muayyan semantik belgi asosida minimaldan maksimalga tomon yo‘naltirilgan ma’no birliklari yig‘indisini anglatadi va u yagona grammatik kategoriya bilan cheklanmaydi, balki leksik, morfologik hamda diskursiv sathlarda namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, gradatsion maydon tarkibining ko‘p qatlamlilikini uni turli tipologik tizimlarga mansub tillarda qiyosiy o‘rganish imkonini beradi [Cruse, 2000].

Masalan, ingliz tilida daraja kategoriyasining morfologik va analitik shakllari tizimli tarzda tavsiflangan bo‘lib, ular semantik intensivlikni bosqichma-bosqich ifodalash imkonini beradi [Quirk et al., 1985]. O‘zbek tilshunosligida esa sifat darajalanishi va ma’no kuchaytiruvchilarning struktur-semantik xususiyatlari grammatik tizim doirasida o‘rganilgan [Rahmatullayev, 2006]. Tadqiqotchilar gradatsiya mexanizmini nafaqat morfologik daraja shakllari bilan, balki sinonimik qatorlar, leksik kuchaytiruvchilar hamda diskursiv intensivlik bilan bog‘liq holda tahlil qiladilar. Xususan, ayrim izlanishlarda gradatsiya jarayoni semantik shkalalarning shakllanishi va baholash mezonlarining tizimlashuvi bilan uzviy bog‘liq hodisa sifatida talqin qilinadi [Kennedy & McNally, 2007].

Shunday qilib, o‘zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasini qiyosiy-tipologik asosda o‘rganish ma’no intensivligining universal va milliy xususiyatlarini aniqlash, shuningdek, semantik iyerarxiyaning til tizimidagi funksional o‘rnini belgilash imkonini beradi. Mazkur yondashuv gradatsiyani faqat grammatik kategoriya sifatida emas, balki ko‘p sathli semantik tizim sifatida talqin qilishga zamin yaratadi.

Zero, gradatsiya hodisasini tilshunoslik obyekti sifatida o‘rganishning dolzarbligi ma’no intensivligining til tizimidagi universal xarakteri bilan belgilanadi. Har qanday til o‘z rivojlanish jarayonida sifat, miqdor va baholash darajalarini ifodalashning turli mexanizmlarini shakllantiradi. O‘zbek tiliga davlat tili maqomi berilganidan keyingi davrda ilmiy, publitsistik va badiiy diskurslarda ekspressiv vositalarning kengayishi kuzatildi, bu esa gradatsion birliklarning faol qo‘llanishiga olib keldi. Xuddi shuningdek, ingliz tilida global kommunikatsiya jarayonlarining jadallashuvi intensivlikni ifodalovchi analitik konstruksiyalar va morfologik daraja shakllarining keng qo‘llanishini ta’minladi.

Shu bilan birga, o‘zbek tilshunosligida gradatsiya hodisasining qiyosiy-tipologik jihatdan chuqur tadqiq qilinishi nisbatan kam kuzatiladi. Holbuki, ikki til tizimida ma’no intensivligining ifodalanish mexanizmlarini qiyoslash semantik iyerarxiyaning universal va milliy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Zamonaviy kommunikativ jarayonlarda baholash, kuchaytirish va ta’sirchanlik vositalarining ortib borishi gradatsiya hodisasining lingvistik tadqiqini yanada dolzarb etmoqda. Natijada gradatsion birliklarning qo‘llanish darajasi kengayib, ularning funksional salohiyati yanada chuqurlashmoqda.

Keyinchalik semantik shkalalar va gradatsion antonimiya masalalari chuqurroq o‘rganilib, ma’no intensivligining iyerarxik tashkil topishi nazariy jihatdan asoslandi [Cruse, 2000]. Jumladan, K.Kennedi tadqiqotlarida intensivlik kategoriyasi semantik baholash mexanizmi bilan bog‘liq holda tahlil qilinib, gradatsiya kognitiv model sifatida talqin qilinadi [Kennedy & McNally, 2007].

O‘zbek tilshunosligida esa daraja kategoriyasi avvalo grammatik tizim doirasida o‘rganilib, sifatlarning qiyosiy va orttirma darajalari struktur jihatdan tavsiflangan [Rahmatullayev, 2006]. Keyingi bosqichda leksik kuchaytiruvchilar, takroriy birliklar va ekspressiv vositalarning funksional xususiyatlari tadqiq etildi [Nurmonov, 2012]. Mazkur izlanishlar gradatsiya hodisasining nafaqat morfologik, balki leksik-semantik va stilistik sathlarda ham faol namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, turli tipologik tizimlarga mansub tillarda gradatsiya mexanizmlarini qiyosiy asosda o‘rganish masalasi alohida e’tiborga loyiqdir. Tadqiqotchilar daraja kategoriyasini ifodalashda sintetik shakllar, analitik konstruksiyalar hamda leksik intensivatorlarning o‘rni va nisbatini ajratib ko‘rsatadilar. Xususan, ingliz tilida “-er/-est” affikslari va “more/most” modellari parallel ravishda qo‘llanilsa [Biber et al., 1999], o‘zbek tilida -roq qo‘shimchasi, “eng” ko‘rsatkichi hamda kuchaytiruvchi ravishlar faol ishtirok etadi.

Vaholanki, bunday gradatsion birliklar real nutq jarayonida kommunikativ ehtiyojlarga moslashish bosqichlarini bosib o‘tadi. Ular dastlab grammatik model sifatida shakllanadi, keyinchalik leksik va stilistik vosita sifatida kengayadi hamda diskursiv intensivlikni ta’minlovchi funksional mexanizmga aylanadi. Shu jihatdan gradatsiya hodisasini qiyosiy-tipologik asosda o‘rganish semantik iyerarxiyaning shakllanish jarayonlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

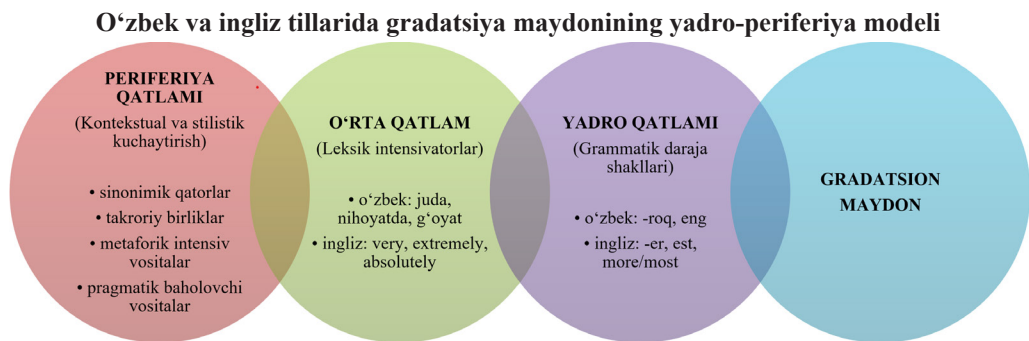
Gradatsiya hodisasining muayyan lingvistik jihatlari bo‘yicha bir qator olimlar muhim ilmiy izlanishlar olib borgan. Xususan, gradatsiyaning semantik va funksional xususiyatlari M.Bervish [Bierwisch, 1989], D.Bolinjer [Bolinger, 1972], J.Lakof [Lakoff, 1973], J.N. Lich [Leech, 1981], M.J. Kresvel [Cresswell, 1977], K.Paradis [Paradis, 1997] hamda E.Sepir [Sapir, 1944] tadqiqotlarida keng yoritilgan. Shuningdek, ingliz tilidagi intensivikasiya va darajalanish hodisalarining grammatik hamda pragmatik jihatlari D.Kristal [Crystal, 2018], M.A.K. Xollidey va R.Hasan [Halliday & Hasan, 2014] tomonidan chuqur tahlil qilingan.

Gradatsiya hodisasi va uning markaziy yadrosini tashkil etuvchi daraja kategoriyasi til tizimida ekstralingvistik omillar bilan bevosita aloqador holda shakllanadi. Ushbu omillar ta’sir kuchining tabiati va ko‘lami jihatidan ijtimoiy-

madaniy, kommunikativ, pragmatik hamda tarixiy omillarga ajratiladi. Tilning funksional rivoji jarayonida baholash mezonlari, intensivlik ifodasi va ekspressiv vositalarning faollashuvi jamiyatning kommunikativ ehtiyojlari bilan chambarchas bog‘liq holda yuzaga keladi. Shu bois gradatsiya hodisasi faqat grammatik kategoriya sifatida emas, balki diskursiv va kognitiv mexanizm sifatida ham talqin qilinadi.

O‘zbek tilidagi gradatsion maydon umumiste’ moldagi leksika, stilistik birliklar hamda grammatik daraja shakllari bilan integrativ jarayonda ishtirok etadi. Ingliz tilida esa gradatsiya morfologik affiksalar, analitik konstruksiyalar va intensivatorlar orqali ko‘p qatlamli tizimni hosil qiladi. Har ikki tilda ham minimal belgi ifodasidan maksimal baholash darajasigacha bo‘lgan iyerarxik tuzilma shakllanadi. Shu ma’noda, gradatsion maydonning bazaviy asosini sifat darajalari, leksik kuchaytiruvchilar hamda sinonimik qatorlar tashkil qiladi.

Gradatsiya hodisasining strukturaviy modeli nazariy manbalar va qiyosiy tahlil asosida ishlab chiqildi. Tadqiqotda o‘zbek va ingliz tillarida gradatsion birliklarning yadro va periferiya zonalarini ajratilib, ularning o‘zaro semantik munosabatlari aniqlashtirildi (quyidagi rasmga qarang). Mazkur model gradatsiya hodisasining ko‘p sathli va tizimli xarakterini namoyon etadi hamda uning tipologik o‘ziga xosliklarini aniqlashga xizmat qiladi.

O‘zbek va ingliz tillarida qo‘llaniladigan gradatsion birliklar til tizimida leksik, grammatik va stilistik qatlamlar bilan o‘zaro bog‘liq holda faoliyat yuritadi. Ular semantik jihatdan tarmoqlararo xarakter kasb etib, turli diskursiv sohalarda intensiv munosabatga kirishadi hamda o‘zaro kesishuvchi, chastotali birliklar sifatida namoyon bo‘ladi. Xususan, gradatsion tizimning yadrosini sifat darajalarini ifodalovchi grammatik shakllar tashkil etadi. Ingliz tilida “-er/-est” affikslari va “**more/most**” konstruksiyalari, o‘zbek tilida esa “-roq” qo‘shimchasi hamda “**eng**” ko‘rsatkichi mazkur yadroviy qatlamning asosiy komponentlari hisoblanadi.

Gradatsiya hodisasining semantik maydoni tarkibida yadro va periferik zonalar ajratiladi. Yadroviy hududni morfologik daraja shakllari egallasa, periferiya qatlamida leksik kuchaytiruvchilar, takroriy birliklar, sinonimik qatorlar hamda stilistik intensivatorlar joylashadi. Masalan, o‘zbek tilida “*juda*”, “*nihoyatda*”, “*g‘oyat*” kabi birliklar, ingliz tilida esa “*very*”, “*extremely*”, “*absolutely*” singari intensivatorlar periferik zonaga mansubdir.

Shuningdek, gradatsion maydonning chegaradosh hududini hosil qiluvchi, biroq

to‘laqonli daraja kategoriyasiga kirmaydigan maxsus birliklar ham mavjud. Ular kontekstual baholash vositalari, metaforik kuchaytirish shakllari hamda pragmatik intensivlik elementlari sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday birliklar grammatik daraja mezonlariga to‘liq javob bermasa-da, nutq jarayonida intensivlikni kuchaytirish vazifasini bajaradi.

Shu tariqa, o‘zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasi ko‘p qatlamli semantik maydon sifatida shakllanib, uning yadrosi va periferiyasi o‘zaro tizimli munosabatda amal qiladi. Mazkur tuzilma gradatsiyaning tipologik xususiyatlarini aniqlashda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Gradatsiya hodisasining shakllanishi va rivojlanish jarayonini o‘rganishda, uning leksik-semantik, struktur-semantik hamda funksional xususiyatlarini tavsiflash, daraja kategoriyasining ifodalanish mexanizmlarini aniqlash va ularni tizimlashtirish masalalari alohida ilmiy qiziqish uyg‘otadi. Ayniqsa, gradatsion birliklarni qiyosiy-tipologik asosda tahlil qilish turli tipologik tizimlarga mansub tillarda ma‘no intensivligining shakllanish qonuniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, gradatsiya hodisasiga nisbatan turli nazariy yondashuvlar mavjud bo‘lsa-da, u umumleksik tizim va grammatik kategoriya doirasida o‘zining mustaqil ilmiy maqomiga ega bo‘lgan murakkab semantik mexanizm sifatida qaraladi. Tilning zamonaviy kommunikativ makondagi faoliyati, baholash va ta‘sirchanlik strategiyalarining kuchayishi gradatsiyaning funksional ahamiyatini yanada oshiradi. Daraja kategoriyasini, intensivlik vositalarini va ekspressiv birliklarni hisobga olmasdan turib, nutqning semantik va pragmatik tuzilishini to‘laqonli tasavvur etib bo‘lmaydi.

Chunonchi, mazkur yo‘nalish gradatsion birliklarning kelib chiqishi, ularning qo‘llanilish mezonlari, semantik iyerarxiyada tutgan o‘rni, ko‘pdarajalilik xususiyati, kontekstual kengayishi hamda diskursiv funksiyalarini o‘rganish bilan shug‘ullanadi. Shuningdek, daraja shakllarining sintetik va analitik modellari, leksik kuchaytiruvchilarning intensivlik darajasi hamda gradatsion antonimiya kabi hodisalar ham mazkur tadqiqot doirasiga kiradi.

Umuman olganda, o‘zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasini qiyosiy-tipologik asosda o‘rganish orqali har ikki til tizimining strukturaviy va semantik o‘ziga xosliklari, darajalanish mexanizmlarining universalligi va milliy xususiyatlari aniqlanadi hamda ularning nazariy asoslari ilmiy tahlil qilinadi.

Ingliz tilida gradatsiya hodisasining tarixiy shakllanishi

Tarixiy lingvistik manbalarga ko‘ra, ingliz tilida daraja kategoriyasi va gradatsiya hodisasining shakllanishi qadimgi german til tizimiga borib taqaladi. Qadimgi ingliz davrida sifatlarning qiyosiy va orttirma darajalari sintetik usulda hosil qilingan bo‘lib, bu shakllar keyinchalik fonetik evolyutsiya jarayonida barqarorlashgan [Quirk et al., 1985]. Masalan, *tall – taller – tallest, old – older – oldest, small – smaller – smallest* kabi birliklar morfologik gradatsiyaning an’anaviy modelini ifodalaydi.

O‘rta ingliz davridan boshlab analitik model ham rivojlana boshladi. Ayniqsa, ko‘p bo‘g‘inli sifatlarda **more** va **most** yordamchi birliklari faol qo‘llanila boshlagan [Biber et al., 1999]. Masalan, *beautiful – more beautiful – the most beautiful, important*

– *more important* – *most important*, *effective* – *more effective* – *most effective* kabi konstruksiyalar semantik intensivlikni bosqichma-bosqich ifodalash imkonini beradi.

Gradatsiya tushunchasining o‘zi lotincha *gradus* so‘ziga borib taqaladi va “*bosqich*”, “*daraja*” ma‘nolarini anglatadi. Bu etimologik asos gradatsiyaning semantik mohiyatini, ya‘ni belgi intensivligining minimal shakldan maksimal darajaga tomon o‘shini anglatadi [Lyons, 1977]. Shuningdek, zamonaviy ingliz tilida leksik intensivatorlar ham gradatsion maydonning periferik qatlamini tashkil etadi. Masalan, *very cold*, *extremely difficult*, *absolutely certain* kabi birliklar grammatik daraja shakllarini kuchaytiruvchi semantik vosita sifatida namoyon bo‘ladi [Cruse, 2000].

Shu tariqa, ingliz tilida gradatsiya hodisasi tarixiy jihatdan sintetik modeldan boshlab analitik va leksik intensivlik vositalarigacha evolyutsion rivojlanish bosqichlarini bosib o‘tgan va bugungi kunda ko‘p qatlamli semantik tizim sifatida shakllangan.

Ingliz tilining tarixiy taraqqiyoti jarayonida leksik qatlamlarning aralashuvi daraja kategoriyasi va gradatsion birliklarning shakllanishiga ham ta‘sir ko‘rsatdi. IX–XI asrlarda german asosli sifat shakllari ustun bo‘lgan bo‘lsa, normandlar hukmronligi davrida fransuz va lotin elementlarining kirib kelishi tilning leksik tarkibini sezilarli darajada boyitdi. Natijada bir xil semantik belgi turli etimologik qatlamlarga mansub birliklar orqali ifodalanadigan bo‘ldi. Masalan, german kelib chiqishli *big*, fransuz asosli *large* hamda lotin ildizli *magnificent* birliklari kuchayish shkalasida turli darajadagi intensivlikni ifodalash imkonini beradi.

O‘rta asrlar davrida ingliz tilida sintetik gradatsiya shakllari barqaror saqlangan. Masalan, *high* – *higher* – *highest*, *strong* – *stronger* – *strongest*, *young* – *younger* – *youngest* kabi birliklar daraja kategoriyasining grammatik yadrosini tashkil etgan. Shu bilan birga, fransuz tilidan o‘zlashgan ko‘p bo‘g‘inli sifatlarda analitik model shakllana boshlagan va *noble* – *more noble* – *most noble*, *honest* – *more honest* – *most honest* kabi shakllar faol qo‘llanilgan [Quirk et al., 1985].

Lotin tilining ma‘muriy va huquqiy sohalarda ustuvor mavqega ega bo‘lishi sababli rasmiy diskursda analitik konstruksiyalar kengroq qo‘llanilgan. Bu jarayon gradatsiya hodisasining ikki parallel yo‘nalishda rivojlanishiga olib keldi: bir tomondan sintetik model saqlanib qoldi, ikkinchi tomondan analitik vositalar mustahkamlandi. Keyingi asrlarda ushbu ikki model zamonaviy ingliz tilida birgalikda amal qiladigan tizimni shakllantirdi [Biber et al., 1999].

Shunday qilib, ingliz tilining o‘rta asrlar davridagi ko‘p tilli muhit va ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar gradatsion birliklarning shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatdi. Natijada daraja kategoriyasi tarixiy jihatdan sintetik asosdan boshlab, analitik va leksik intensivatorlar bilan boyigan ko‘p qatlamli semantik tizimga aylandi.

Gradatsiya hodisasiga oid ayrim ma‘lumotlar ingliz tilining tarixiy lug‘atlarida ham uchraydi. Xususan, G.A. Nikolayevning inglizcha-ruscha tarixiy lug‘atida daraja va intensivlik ifodasi bilan bog‘liq birliklarning o‘rta asrlarda faol qo‘llanilgani qayd etiladi [Nikolayev, 1995]. Muallif keltirgan sifat birliklari tarixiy davrlarda keng iste‘molda bo‘lib, ularning ayrimlari zamonaviy ingliz tilida ham saqlanib qolgan. Masalan, *high* – *higher* – *highest*, *great* – *greater* – *greatest*, *long* – *longer* – *longest*

shakllari sintetik gradatsiyaning tarixiy barqaror modelini ifodalaydi.

Oʻrta asrlarda analitik model ham shakllana boshlagan. Xususan, *more noble, most worthy, more certain, most powerful* kabi konstruksiyalar semantik intensivlikni bosqichma-bosqich ifodalash imkonini bergan [Quirk et al., 1985].

Ingliz tilidagi gradatsion tizim oʻz qatlam va oʻzlashma qatlamning oʻzaro taʼsiri asosida shakllangan. Lotincha kelib chiqishga ega boʻlgan *major, minor, superior, inferior* birliklari dastlab rasmiy-huquqiy diskursda qoʻllanilgan boʻlsa-da, keyinchalik umumiy semantik shkalada yuqori va quyi darajani ifodalovchi elementlarga aylangan [Bieber et al., 1999].

Etimologik jihatdan daraja bilan bogʻliq terminlar ham lotin tiliga borib taqaladi. Masalan, *comparative* atamasi lotincha *comparare* feʼlidan, *superlative* esa *superlativus* soʻzidan kelib chiqqan boʻlib, ularning semantik asosida qiyoslash va eng yuqori daraja tushunchasi yotadi [Lyons, 1977].

Fransuz tilidagi oʻzlashmalar ham normandlar davrida ingliz tiliga kirib kelib, gradatsion maydonning leksik qatlamini boyitgan. Masalan, *large – larger – largest, noble – more noble – most noble, important – more important – most important* kabi birliklar sintetik va analitik modellarning parallel rivojlanishini koʻrsatadi.

Shu tariqa, ingliz tilida gradatsiya hodisasi german asosli sintetik modeldan boshlab, lotin va fransuz oʻzlashmalari bilan boyigan analitik va leksik intensivatorlar tizimigacha bosqichma-bosqich taraqqiy etgan.

Fransuz tilidan oʻzlashmalar ingliz tiliga normand dialekti orqali kirib kelishi natijasida tilning leksik tarkibi sezilarli darajada boyigan va bu jarayon gradatsion birliklar tizimiga ham taʼsir koʻrsatgan. XV asrdan boshlab fransuz va lotin kelib chiqishli koʻp boʻgʻinli sifatlar ingliz tilida keng qoʻllanila boshlagan [Biber et al., 1999]. Mazkur oʻzlashmalar, ayniqsa, analitik darajalanish modeli rivojlanishiga xizmat qilgan. Masalan, *important – more important – most important, central – more central – most central, formal – more formal – most formal* kabi birliklar koʻp boʻgʻinli sifatlarda analitik gradatsiyaning ustuvorligini koʻrsatadi.

Lotin tilidan oʻzlashgan koʻplab sifatlar ham ingliz tilining gradatsion maydonini boyitgan. Masalan, *major – more major – most major, minor – more minor – most minor, superior – more superior – most superior* kabi birliklar dastlab rasmiy-huquqiy diskursda faol boʻlgan boʻlsa-da, keyinchalik umumiy baholash shkalasiga integratsiyalashgan. Shuningdek, *economic – more economic – most economic, financial – more financial – most financial, efficient – more efficient – most efficient* kabi sifatlar semantik intensivlikni analitik model asosida ifodalaydi.

Ingliz tilida soʻz yasashining gradatsion birliklar materiali asosida tahlili, avvalo, affiksatsiya usuli orqali namoyon boʻladi. Daraja kategoriyasining grammatik yadro qatlami **-er** va **-est** affikslari orqali shakllanadi. Masalan, *large – larger – largest, strong – stronger – strongest, deep – deeper – deepest* shakllari sintetik modelni ifodalaydi [Quirk et al., 1985].

Affiksial morfemalar oʻzakka nisbatan joylashuv oʻrniga koʻra prefiks va suffikslarga boʻlinadi. Ingliz tilidagi gradatsiya (darajalanish) hodisasida, ayniqsa, **shakl yasovchi (infleksion) morfemalar**, yaʼni **-er** hamda **-est** qoʻshimchalari

markaziy o‘rin tutadi. Shuningdek, mazkur gradatsion maydonning o‘rta va periferik qatlamlarini shakllantirishda analitik vositalar (**more, most**) hamda leksik intensivliklar (**very, extremely, absolutely, highly**) faol ishtirok etadi [Biber et al., 1999].

Professional tarjimonlar yoki lingvistik tahlil bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislar ushbu affiks va analitik modellarni yaxshi bilgan holda yangi hosil bo‘lgan gradatsion birliklarning semantik darajasini lug‘at yordamisiz ham aniqlay oladi. Zero, gradatsiya til tizimining muntazam va prognoz qilinadigan kategoriyalaridan biri hisoblanadi.

Shu tariqa, ingliz tilida fransuz va lotin o‘zlashmalari nafaqat leksik qatlamni boyitgan, balki analitik gradatsiya modelining mustahkamlanishiga ham xizmat qilgan. Natijada sintetik va analitik shakllar uyg‘unlashgan ko‘p qatlamli darajalanish tizimi yuzaga kelgan.

Ingliz tilida gradatsiya hodisasi ko‘p qatlamli semantik tizim sifatida namoyon bo‘ladi va u formal hamda diskursiv vositalar orqali realizatsiya qilinadi. Zamonaviy grammatika tadqiqotlarida daraja kategoriyasi belgi intensivligining bosqichma-bosqich ortishini ifodalovchi grammatik mexanizm sifatida talqin qilinadi [Abdullaeva, 2000]. Gradatsion birliklar realizatsiyasi grammatik, leksik va kontekstual qatlamlarda kuzatiladi.

Grammatik darajalanishda intensivlik morfologik yoki analitik vosita orqali ifodalanadi. Masalan, *strong – stronger – strongest, cold – colder – coldest, large – larger – largest* birliklari sintetik modelni ifodalaydi. Ko‘p bo‘g‘inli sifatlarda esa analitik model ustunlik qiladi, masalan *more significant – most significant, more complex – most complex, more effective – most effective*. Bu shakllar intensivlikning izchil o‘shishini grammatik jihatdan belgilaydi [Abdullaeva, 2000].

Leksik kuchaytirish vositalari grammatik darajadan mustaqil holda semantik intensivlikni oshiradi. Masalan, *very important, extremely difficult, highly productive, absolutely certain* konstruksiyalarida intensivlik affiks emas, balki leksik birlik orqali yuzaga keladi. Bu birliklar gradatsion maydonning o‘rta qatlami sifatida tavsiflanadi [Axmedov, 2016].

Kontekstual gradatsiyada esa intensivlik diskursiv kuchayish orqali hosil qilinadi. Masalan, *It was cold. It was very cold. It was unbearably cold* ketma ketligi ma’no o‘shishining dinamik modelini ko‘rsatadi. Sinonimik qatorlar ham gradatsion zanjir hosil qiladi, masalan, *good – excellent – outstanding, bad – terrible – disastrous*. Bunday hodisa leksik semantika doirasida izohlanadi [Azizov, 1983].

Shunday qilib, ingliz tilida gradatsiya hodisasi affiks model bilan cheklanmaydi, balki analitik konstruksiyalar, leksik intensivliklar va diskursiv vositalar orqali ko‘p pog‘onali tizimni shakllantiradi.

Gradatsiya hodisasini tahlil qilishda ko‘p komponentli birliklar ham alohida e’tiborga loyiqdir. Bunday birliklar ikki yoki undan ortiq semantik komponentning birikishi orqali intensivlikni kuchaytiruvchi konstruksiyalarni hosil qiladi. Ingliz tilida ko‘p komponentli sifat birikmalari gradatsion ma’no hosil qilishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, *highly competitive market, deeply rooted problem, strongly inflationary pressure, critically important factor* kabi konstruksiyalarda intensivlik

grammatik daraja emas, balki komponentlarning o‘zaro semantik uyg‘unligi orqali yuzaga keladi. Bunday model ko‘pincha rasmiy va ilmiy diskursda qo‘llanadi va semantik shkalani aniqlashtiradi [Abdullaeva, 2000].

Shuningdek, ko‘p komponentli nominal birliklarda ham gradatsion intensivikasiya kuzatiladi. Masalan, *extremely high budget deficit, severely reduced revenue base, rapidly growing financial sector* kabi birikmalarda intensivlikni bildiruvchi ravish va sifatlar asosiy terminning semantik salmog‘ini oshiradi. Bu holatda gradatsiya affiksali emas, sintaktik va leksik vositalar orqali amalga oshiriladi [Axmedov, 2016].

Ingliz tilida gradatsion birliklarning hosil bo‘lishi, bir tomondan, yangi tushunchalar va baholash mezonlarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchi tomondan, diskursiv aniqlik ehtiyoji bilan belgilanadi. Intensivlikning aniqlashtirilishi, ayniqsa, iqtisodiy va rasmiy nutqda semantik noaniqlikni kamaytirishga xizmat qiladi. Uchinchi tomondan esa, gradatsiya morfologiya, leksika va semantikaning o‘zaro integratsiyasini namoyon etadi, ya‘ni daraja kategoriyasi derivatsion tizim bilan bevosita aloqador holda rivojlanadi [Azizov, 1983].

O‘zbek tilida gradatsiya hodisasining tarixiy shakllanishi

O‘zbek tilida ham gradatsiya hodisasi tarixiy taraqqiyot jarayonida shakllangan. O‘zbek tilining qadimiy yodgorliklarida intensivlikni ifodalovchi vositalar leksik va sintaktik shaklda namoyon bo‘lgan. Masalan, qadimgi matnlarda kuchaytirish ma‘nosini bildiruvchi birliklar orqali semantik o‘shish kuzatiladi. Zamonaviy o‘zbek tilida esa grammatik va leksik model parallel amal qiladi. Masalan, *katta – kattaroq – eng katta, muhim – muhimroq – eng muhim*, shuningdek, *juda muhim, nihoyatda dolzarb, g‘oyat ahamiyatli* kabi konstruksiyalar intensivlik shkalasini hosil qiladi.

O‘zbek tilidagi gradatsion birliklarning o‘rganilishi bo‘yicha H.A. Dadaboyev, Q.M. Musayev, O.S. Axmedov kabi olimlarning ishlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotlar daraja kategoriyasining morfologik va semantik jihatlarini tavsiflash bilan birga, uning tipologik xususiyatlarini aniqlashga ham xizmat qiladi.

Shunday qilib, ingliz va o‘zbek tillarida gradatsiya hodisasi ko‘p komponentli konstruksiyalar, leksik intensivatorlar va grammatik daraja shakllari orqali ifodalanadi. Har ikki til tizimida intensivlikni modellashtirish mexanizmi mavjud bo‘lsa-da, ularning struktur realizatsiyasi tipologik jihatdan farqlanadi.

Mazkur faol qatlam globalashuv jarayonlari sharoitida mamlakatda kuzatilayotgan ijtimoiy va iqtisodiy o‘shishning lingvistik in‘ikosini ham aks ettiradi. Ayniqsa, baholash va intensivlikni ifodalovchi birliklarning faollashuvi til tizimining dinamik xarakterini ko‘rsatadi. O‘zbek tilida gradatsiya hodisasi ham ana shunday faol rivojlanayotgan qatlamlardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda o‘zbek tilida daraja kategoriyasi grammatik va leksik vositalar orqali realizatsiya qilinadi. Grammatik modelda sifat negiziga **-roq** qo‘shimchasi hamda **eng** kuchaytiruvchisi qo‘llanadi. Masalan, *katta – kattaroq – eng katta, muhim – muhimroq – eng muhim, yuqori – yuqoriroq – eng yuqori* shakllari intensivlikning izchil o‘shishini formal jihatdan belgilaydi. Ushbu model gradatsion maydonning yadroviy qatlamini tashkil etadi.

Leksik vositalar orqali yuzaga keladigan gradatsiya esa semantik kuchayish xarakteriga ega. Masalan, *juda muhim, nihoyatda dolzarb, g'oyat ahamiyatli, o'ta keskin, benihoya murakkab* kabi konstruksiyalar grammatik daraja shaklidan foydalanmagan holda intensivlikni oshiradi. Bu birliklar gradatsion tizimning o'рта qatlamini hosil qiladi.

Sintaktik jihatdan murakkab birikmalar orqali ham darajalanish yuzaga keladi. Masalan, *eng yuqori ko'rsatkich, yuqori darajadagi o'sish, juda tez rivojlanish, maksimal samaradorlik, minimal xarajat* kabi birliklarda intensivlik komponentlararo semantik uyg'unlik asosida hosil bo'ladi. Bunday konstruksiyalar iqtisodiy va rasmiy diskursda aniqlik va baholash mezonini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, o'zbek tilida gradatsiya hodisasi grammatik daraja shakllari, leksik intensivatorlar va sintaktik konstruksiyalar orqali ko'p qatlamli tizim sifatida namoyon bo'ladi. Bu tizim tilning ichki rivojlanish qonuniyatlari bilan bir qatorda zamonaviy kommunikativ ehtiyojlar ta'sirida shakllanmoqda.

O'zbek tilida gradatsiya hodisasining derivatsion xususiyatlari uning qo'llanish doirasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Intensivlikni ifodalovchi birliklarning grammatik va leksik shakllari parallel ravishda faol qo'llanishi til tizimining dinamik rivojlanayotganini ko'rsatadi. Masalan, *eng yuqori daraja* bilan bir qatorda *maksimal daraja, eng past ko'rsatkich* bilan birga *minimal ko'rsatkich* birliklari bir diskurs doirasida ishlatiladi. Bu hodisa normativ barqarorlashuv jarayonining davom etayotganidan dalolat beradi [Abdullaeva, 2000].

Ingliz tilida esa sintetik va analitik modellar uyg'unlashgan tizim mavjud. Masalan, *large – larger – largest* sintetik modelni, *more significant – most significant* analitik modelni ifodalaydi. Shuningdek, *extremely important, highly effective, absolutely certain* kabi birliklar leksik intensivatorlar orqali gradatsion maydonni kengaytiradi [Biber et al., 1999]. Terminologik va baholash birliklari har bir tarixiy davrda jamiyatning iqtisodiy va madaniy holatini aks ettirganidek, gradatsion birliklar ham baholash mezonlarining o'zgarishini ifodalaydi. Masalan, ingliz tilida *maximum profit, minimum cost, o'zbek tilida eng yuqori daromad, eng kam xarajat* kabi birliklar intensivlikning chegaraviy pog'onalarini bildiradi. Bu yerda maksimal va minimal birliklari gradatsiya shkalasining ekstremal nuqtalarini belgilaydi [Azizov, 1983]. Shunday qilib, ingliz tilida sintetik va analitik modellar uyg'unlashgan, o'zbek tilida esa grammatik daraja shakllari bilan bir qatorda internatsional birliklarning parallel qo'llanishi kuzatiladi. Ushbu ikki tilning qiyosiy-tipologik tahlili gradatsiya hodisasining struktur va semantik farqlarini aniqlash imkonini beradi.

Til tarixida ayrim birliklarning arxaik qatlamga o'tishi baholash mezonlarining o'zgarishi bilan bog'liq. Gradatsiya hodisasi ham tarixiy taraqqiyot davomida semantik siljishlarga uchraydi. Xususan, ingliz badiiy matnlarida sintetik va analitik model uyg'unlashgan holda qo'llanadi. Masalan, Ch.Dikens "Katta umidlar" ("Great Expectations") nomli romanida qahramonning ruhiy holati "*He grew more anxious, more restless, and finally utterly desperate*" tarzida tasvirlanadi [Dickens, 1998]. Bu yerda **more** shakli analitik darajani, **utterly** esa maksimal kuchaytirishni bildiradi.

O'zbek badiiy adabiyotida ham gradatsiya hodisasi ko'pincha sintaktik va leksik

vositalar orqali yuzaga keladi. A.Qodiriy “O‘tkan kunlar” romanida qahramonning ruhiy holatini “*U avval hayajonlandi, keyin battar hayajonlandi, nihoyat o‘zini yo‘qotdi*” tarzida ifodalaydi [Qodiriy, 2019]. Bu yerda “**battar**” va “**nihoyat**” birliklari intensivlikning bosqichma-bosqich kuchayishini bildiradi.

Shuningdek, Alisher Navoiy “Xazoyin ul-maoniy”da gradatsiyani poetik parallelizm orqali beradi: “*Ko‘ngul g‘am ichra qoldi, g‘amdin ham og‘irroq qoldi, nihoyat g‘amga g‘arq bo‘ldi*” [Navoiy, 1990]. Bu misolda og‘irroq grammatik daraja, g‘arq bo‘ldi esa maksimal semantik nuqtani anglatadi.

Shunday qilib, uch til badiiy matnlarida gradatsiya hodisasi umumiy semantik prinsip asosida quriladi: intensivlikning izchil o‘ssishi. Biroq ingliz tilida sintetik va analitik model uyg‘unlashgan, o‘zbek tilida esa leksik va sintaktik kuchaytirish vositalari faolroq namoyon bo‘ladi. Bu tipologik farq daraja kategoriyasining struktur xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Gradatsiya hodisasini qiyosiy tahlil qilishda faqat sodda sifat paradigmatlariga tayanish yetarli emas. Intensivlik ko‘pincha murakkab semantik birliklar orqali ifodalanadi. Masalan, ingliz tilida suppletiv model asosida *good – better – best, bad – worse – worst, far – further – farthest* shakllari daraja kategoriyasining tarixiy murakkabligini ko‘rsatadi. Bu yerda qiyosiy daraja affiks orqali emas, balki ildiz almashuvi orqali hosil qilinadi [Abdullaeva, 2000].

Ko‘p bo‘g‘inli va abstrakt semantikaga ega sifatlarda esa analitik model ustunlik qiladi. Masalan, *increasingly complex structure, far more significant factor, by far the most influential theory* kabi konstruksiyalar intensivlikni grammatik va leksik vositalar sintezi orqali beradi [Axmedov, 2016]. Ayniqsa, *by far* kuchaytiruvchi birlik maksimal darajani chegaraviy nuqtaga olib chiqadi.

O‘zbek tilida ham gradatsiya faqat oddiy **-roq** modeli bilan cheklanmaydi. Masalan, *yaxshi – yaxshiroq – eng yaxshi* paradigmati bilan bir qatorda suppletiv xarakterga yaqin bo‘lgan *ko‘p – ko‘proq – eng ko‘p, kam – kamroq – eng kam* shakllari mavjud. Bundan tashqari, leksik intensivatorlar orqali murakkab gradatsiya hosil qilinadi: *nihoyatda murakkab jarayon, benihoya muhim masala, o‘ta dolzarb muammo, mislsiz darajada oshdi* kabi konstruksiyalar intensivlikni semantik jihatdan kuchaytiradi.

Badiiy matnlarda esa gradatsiya ko‘pincha dinamik zanjir shaklida ifodalanadi. Masalan, Ch.Dikkensda “*He felt uneasy, then deeply troubled, and finally utterly devastated*” tarzidagi ketma-ketlik intensivlikning bosqichma-bosqich o‘ssishini ko‘rsatadi [Azizov, 1983]. O‘zbek badiiy diskursida esa A.Qodiriy qahramon ruhiy o‘zgarishini “*U bezovta bo‘ldi, battar bezovta bo‘ldi, oxiri butunlay iztirobga tushdi*” tarzida beradi [Qodiriy, 2019]. Bu yerda **battar** va **butunlay** birliklari semantik pog‘onani keskin oshiradi.

Shunday qilib, gradatsiya hodisasi sodda affiksial model bilan cheklanmaydi. Suppletiv shakllar, analitik konstruksiyalar, leksik intensivatorlar va diskursiv kuchaytirish vositalari daraja kategoriyasining murakkab va ko‘p qatlamli tizimini hosil qiladi.

TADQIQOT METODLARI

Hozirgi o‘zbek tilida gradatsiya hodisasini tadqiq etishda ingliz tilidagi daraja kategoriyasi bilan qiyosiy o‘rganish zarurati mavjud. Chunki, ma’no intensivligining bosqichma-bosqich ortishi yoki kamayishi har ikki til tizimida turli struktur vositalar orqali ifodalanadi. Gradatsiya nafaqat grammatik daraja shakllarida, balki leksik, sintaktik va stilistik qatlamlarda ham namoyon bo‘ladi. Shu bois uni tizimli va tipologik asosda tahlil qilish ilmiy jihatdan muhimdir.

Mazkur maqolada gradatsiya hodisasining qiyosiy-tipologik xususiyatlarini aniqlashda qiyosiy-tipologik tahlil, komponent tahlil hamda kontekstual kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy metod yordamida o‘zbek va ingliz tillarida intensivlikni ifodalovchi birliklar o‘zaro taqqoslandi. Komponent tahlil asosida gradatsion birliklarning semantik tarkibi aniqlanib, ularning yadroviiy va periferik belgilari ajratildi. Kontekstual kuzatuv esa gradatsiyaning nutq jarayonidagi funksional yuklamasini ochib berishga xizmat qildi.

Tadqiqot doirasida gradatsion birliklar uch asosiy qatlamga ajratildi. Birinchi qatlam grammatik daraja shakllarini o‘z ichiga oladi. Ikkinchi qatlam leksik intensivatorlardan iborat. Uchinchi qatlam stilistik va pragmatik kuchaytirish vositalarini qamrab oladi. Bunday tasnif tipologik yondashuvga asoslanadi. Tipologiya turli strukturaga ega tillarda bir xil semantik funksiyani bajaruvchi vositalarni aniqlash va ularni umumiy hamda farqli jihatlariga ko‘ra tavsiflash imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan o‘zbek va ingliz tillaridagi gradatsiya vositalari umumiy semantik tamoyil asosida birlashadi, biroq ularning formal ifodalanishi farqlanadi.

Shuningdek gradatsion birliklarni tasniflashda, semantik daraja ifodalash xususiyati, struktur modeli, sintaktik joylashuvi, stilistik funksiyasi hamda kontekstual kuchaytirish darajasi mezon sifatida olindi. Bu mezonlar gradatsiya maydonining ichki tizimlilikini aniqlash imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

O‘zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasining qiyosiy-tipologik tahlili

Gradatsiya kategoriyasining qiyosiy o‘rganilishi shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillarida darajalanish jarayoni nafaqat morfologik vositalar, balki leksik, sintaktik va diskursiv mexanizmlar orqali ham amalga oshadi. Tadqiqot natijalari har ikki tilda intensivlikni ifodalashning ko‘p qatlamli tizimi mavjudligini tasdiqladi.

Ingliz tilida gradatsiya ikki asosiy model orqali namoyon bo‘ladi: sintetik va analitik model. Sintetik model asosan qisqa sifatlar orqali ifodalanadi: *strong – stronger – strongest, deep – deeper – deepest*. Biroq murakkab va ko‘p bo‘g‘inli sifatlarda analitik vosita ustunlik qiladi: *more productive, more efficient, most significant* [Abdullaeva, 2000]. Shu bilan birga, diskursiv kuchaytirgichlar orqali maksimal daraja chegaraviy intensivlikka olib chiqiladi: *far more complex, by far the most influential, increasingly unstable*.

O‘zbek tilida esa gradatsiya tizimi morfologik va leksik vositalar integratsiyasi asosida shakllanadi. Sifatlarda **-roq** qo‘shimchasi qiyosiy darajani bildiradi: *baland – balandroq, muhim – muhimroq*. Ortirma daraja esa **eng** partikuli orqali ifodalanadi:

eng muhim, eng samarali. Ammo intensivlikning yuqori pog‘onasi ko‘pincha leksik kuchaytirgichlar orqali hosil qilinadi: *nihoyatda dolzarb, benihoya murakkab, o‘ta keskin*. Bu birliklar semantik amplitudani kengaytiradi va gradatsion maydonni chuqurlashtiradi.

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, ingliz tilida suppletiv shakllar tizimi barqarorroq saqlangan: *good – better – best, bad – worse – worst* [Axmedov, 2016].

O‘zbek tilida esa bunday suppletiv model sistematik emas, darajalanish ko‘proq qo‘shimcha va yordamchi birliklar orqali yuz beradi. Bu tipologik farq tillarning tarixiy rivojlanish xususiyatlari bilan bog‘liq.

Diskurs darajasida gradatsiya ayniqsa badiiy matnlarda aniq ko‘zga tashlanadi. Masalan, Ch.Dikens qahramon ruhiy holatini bosqichma-bosqich kuchaytirib tasvirlaydi: *“He grew anxious, then restless, and finally utterly desperate”* [Dickens, 1998].

Intensivlik progressiv tarzda oshib boradi. O‘zbek adabiyotida ham shunga o‘xshash dinamika kuzatiladi. A.Qodiriy qahramon kechinmasini *“U avval bezovta bo‘ldi, keyin battar bezovta bo‘ldi, oxiri butunlay iztirobga cho‘mdi”* tarzida beradi [Qodiriy, 2019]. Bu yerda battar va butunlay birliklari daraja o‘shishini ifodalaydi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida gradatsiya ko‘proq struktur-morfologik qatlamda tizimlashgan bo‘lsa, o‘zbek tilida esa leksik-semantik vositalarning roli yuqoriroq. Har ikki tilda ham gradatsiya semantik intensivlikni, baholash mezonini va nutqiy ekspressivlikni oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, qo‘llanish chastotasiga ko‘ra gradatsion birliklar uch guruhga ajratildi: (1) faol qo‘llaniluvchi markaziy daraja birliklari; (2) stilistik kuchaytirgichlar; (3) arxaik yoki cheklangan qo‘llanishga ega intensivatorlar. Bu tasnif gradatsiya hodisasining dinamik va ochiq tizim ekanligini ko‘rsatadi (1-jadvalga qarang):

1-jadval

Gradatsiya hodisasining chog‘ishtirma tahlili misollar asosida

Ingliz tili	O‘zbek tili
He grew uneasy, then more restless, and finally utterly desperate.	U avval hayajonlandi, keyin battar hayajonlandi, nihoyat o‘zini yo‘qotdi.
far – further – the furthest	ko‘p – ko‘proq – eng ko‘p

Kategoriyalar

Ingliz tili	O‘zbek tili
sintetik model, masalan, <i>better</i>	morfologik model, masalan, <i>yaxshiroq</i>
analitik model, masalan, <i>more significant</i>	leksik intensivatorlar, masalan, <i>nihoyatda dolzarb</i>
diskursiv kuchaytirgichlar, masalan, <i>by far the most effective</i>	sintaktik kuchaytirish, masalan, <i>shunchalik tez</i>

Tuquma	Qo‘llanish darajasi
sintetik va analitik model uyg‘unlashgan	analitik model yuqori chastotaga ega
sintetik va leksik model sintezlangan	leksik intensivatorlar faol qo‘llanadi

O‘zbek va ingliz tillarida gradatsiya hodisasining chog‘ishtirma tahlili

Ingliz tili gradatsiya tizimida struktur izchillik va paradigmatic barqarorlik yuqori darajada shakllangan. Daraja kategoriyasi sintetik, analitik va suppletiv modellarning o‘zaro uyg‘unligi asosida ishlaydi. Masalan, *long – longer – longest* modeli morfologik affiksatsiya orqali hosil bo‘lsa, *more precise – most precise* konstruksiyasi analitik vosita yordamida ifodalanadi. Suppletiv model esa sifat ildizining almashuvi asosida yuz beradi: *good – better – best* [Abdullaeva, 2000].

Gradatsiyaning ingliz tilidagi diskursiv ko‘rinishi, ayniqsa, badiiy matnlarda yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, V.Wulf matnida: “*He became uneasy, then increasingly anxious, and finally utterly overwhelmed*” [Woolf, 1927]. Bu yerda *uneasy → increasingly anxious → utterly overwhelmed* ketma-ketligi intensivlikning bosqichma-bosqich oshishini ko‘rsatadi. **Increasingly** va **utterly** birliklari gradatsion kuchaytirgich vazifasini bajaradi.

O‘zbek tilida esa gradatsiya tizimi agglyutinativ xususiyat bilan uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Morfologik model **-roq** qo‘shimchasi orqali amalga oshadi: *keng – kengroq, og‘ir – og‘irroq*. Ortirma daraja esa **eng** partikuli yordamida ifodalanadi: *eng muhim, eng dolzarb*. Biroq o‘zbek tilida intensivlik ko‘pincha leksik kuchaytirgichlar orqali beriladi: *nihoyatda murakkab, o‘ta xavfli, benihoya muhim*.

Badiiy diskursda esa gradatsiya dinamik zanjir ko‘rinishida shakllanadi. Masalan, A.Qahhor asarida qahramon ruhiy holati quyidagicha tasvirlanadi: “*U avval jim turdi, keyin bezovta bo‘ldi, so‘ng butunlay iztirobga tushdi*” [Qahhor, 2013]. Bu yerda *jim turdi → bezovta bo‘ldi → butunlay iztirobga tushdi* zanjiri semantik intensivlikni kuchaytiradi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida gradatsiya ko‘proq grammatik tizim ichida qat‘iy modellashtirilgan. O‘zbek tilida esa gradatsion maydon leksik va sintaktik vositalar orqali kengayadi. Ingliz tilida analitik model chastotasi yuqori bo‘lsa, o‘zbek tilida leksik intensivatorlar faolroq qo‘llaniladi.

Tipologik jihatdan farq shundaki, ingliz tilida suppletiv model sistematik mavjud, o‘zbek tilida esa bu hodisa cheklangan. Biroq har ikki tilda ham gradatsiya baholash va ekspressivlik funksiyasini bajaradi. Bu esa daraja kategoriyasining universalligini tasdiqlaydi [Azizov, 1983]. Shuningdek, gradatsion birliklarni qo‘llanish darajasiga ko‘ra uch guruhga ajratish mumkin: (1) markaziy morfologik birliklar; (2) leksik intensivatorlar; (3) diskursiv kuchaytiruvchi konstruksiyalar. Bu tasnif gradatsiya tizimining ko‘p qatlamli va dinamik xarakterga ega ekanini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilida gradatsiya hodisasining struktur modeli, avvalo, agglyutinativ tizimning ichki grammatik imkoniyatlariga tayangan holda shakllanadi. Daraja kategoriyasi ona tilidagi leksik birliklar asosida morfologik vositalar orqali yuzaga keladi va bu jihat [**Uz + Uz**] modeli doirasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Mazkur modelda sifatning neytral shakli qiyosiy va ortirma darajalar bilan paradigmatic zanjir hosil qiladi. Masalan, *tez – tezroq – eng tez, baland – balandroq – eng baland, keng – kengroq – eng keng, sovuq – sovuqroq – eng sovuq, og‘ir – og‘irroq – eng og‘ir* kabi birliklar uch bosqichli intensivlik tizimini ifodalaydi. Birinchi pog‘ona belgi mavjudligini bildirsa, ikkinchi pog‘ona **-roq** qo‘shimchasi yordamida nisbiy

kuchayishni, uchinchi pog‘ona esa **eng** partikuli orqali maksimal darajani ko‘rsatadi.

Agglyutinatív tillarga xos ravishda grammatik qo‘shimcha semantik o‘zgarishni aniq va ochiq shaklda ifodalaydi. Shu bois o‘zbek tilida gradatsiya morfologik jihatdan markazlashgan tizim sifatida qaraladi. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, turkiy tillarda daraja kategoriyasi ichki affiksál vositalar orqali sistemátik ravishda shakllangan bo‘lib, bu holat uning grammatik barqarorligini ko‘rsatadi [Azizov, 1983].

Demak, [Uz + Uz] modeli o‘zbek tilida gradatsiyaning yadrovíy struktur asosini tashkil etadi. Intensivlik grammatik mexanizm orqali bosqichma-bosqich oshib boradi va bu tizim tilning ichki tipologik xususiyatlari bilan bevosita bog‘liqdir (2-jadvalga qarang):

2-jadval

Gradatsiya hodisasida qo‘llaniladigan intertermin namunalari

Ingliz tilida	O‘zbek tilida
degree	daraja
comparison	qiyos
comparative	qiyosiy daraja
superlative	orttirma daraja
intensity	intensivlik
gradation	gradatsiya
scalar meaning	darajali ma’no
evaluation	baholash
amplification	kuchaytirish
diminution	susaytirish
modifier	kuchaytirgich
semantic scale	semantik shkala
progression	bosqichma-bosqich o‘shish
degree marker	daraja ko‘rsatkichi
intensifier	intensivator

Gradatsiya hodisasida qo‘llaniladigan terminlar tilshunoslikning turli yo‘nalishlarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar tomonidan bir xil ilmiy tushuncha sifatida qo‘llaniladi. Mazkur birliklar daraja kategoriyasining nazariy asosini tashkil etadi hamda semantik intensivlikni ifodalash mexanizmlarini tavsiflashda universal terminlar sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, *degree*, *comparative*, *superlative*, *intensity*, *gradation* kabi bir so‘zli bazaviy terminlar nutqiy iqtisod va mazmundorlik tamoyillarini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular ko‘p komponentli izohlarni ixcham shaklda ifodalash imkonini beradi va ilmiy diskursda terminologik aniqlikni ta’minlaydi. Shu tariqa, gradatsiyaga oid bazaviy terminlar til tizimlarining o‘zaro aloqasi jarayonida shakllanib, semantik barqarorlikni saqlagan holda zamonaviy lingvistik diskursning ajralmas qismiga aylangan.

3-jadval

Ingliz va o‘zbek tillarida qo‘llanadigan baynalmilal gradatsiya terminlari

Ingliz tilida	O‘zbek tilida
degree	daraja
gradation	gradatsiya
comparative	qiyosiy daraja
superlative	orttirma daraja
intensity	intensivlik
evaluation	baholash
amplification	kuchaytirish
diminution	susayish
modifier	modifikator
scalar	darajali

Yuqorida keltirilgan terminlarning Yevropa lingvistik an‘analaridan turkiy (o‘zbek) tiliga o‘zlashganligi, avvalo, ularning ilmiy aniqligi, bir ma‘noliligi hamda internatsional xarakterga egaligi bilan izohlanadi. Gradatsiya hodisasini tavsiflashda qo‘llaniladigan mazkur birliklar tilshunoslikning universal terminologik qatlamini tashkil etadi. Masalan, *gradation* – *gradatsiya*, *intensity* – *intensivlik* kabi terminlar turli tillarda minimal fonetik moslashuv bilan qo‘llanadi va semantik barqarorligini saqlaydi.

Bu holat ilmiy terminologiyaning global integratsiyasi bilan bog‘liq bo‘lib, daraja kategoriyasini ifodalovchi asosiy tushunchalarning donor til sifatida ingliz yoki lotin manbalaridan retsipiyyent tillarga o‘zlashganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, oxirgi o‘n yilliklarda o‘zbek tiliga lingvistik terminlarning bevosita ingliz tilidan kirib kelishi kuzatiladi. Bunday o‘zlashmalar ko‘pincha vositachi til ishtirokisiz amalga oshib, ilmiy diskursda mustahkamlanmoqda.

Shu tariqa, gradatsiya hodisasiga oid baynalmilal terminlar til tizimlarining o‘zaro ta‘siri natijasida shakllanib, semantik aniqlik va ilmiy universallik tamoyillarini ta‘minlaydi. Bu jarayon zamonaviy o‘zbek tilshunosligining ham terminologik jihatdan boyishiga xizmat qilmoqda.

4-jadval

O‘zbek tilidagi gradatsion ekvivalentlar – arabcha va forscha o‘zlashmalar

Ingliz tilida	O‘zbek tilida
crisis	inqiroz (arab)
reform	islohot (arab)
value	qadr (arab)
justice	adolat (arab)
measure	miqdor (arab)
price	narx (fors)
shortage	kamomad (fors)
limit	had (arab)

Yuqorida keltirilgan birliklar gradatsiya bilan bog‘liq baholash va intensivlik maydonida faol qo‘llaniladigan tushunchalarning o‘zbek tilidagi ekvivalentlarini

ifodalaydi. O‘zbek tilida daraja va baholash semantikasi ko‘pincha arab va fors tillaridan o‘zlashgan leksemalar orqali beriladi. Bu holat o‘zbek terminologiyasining etimologik ko‘p qatlamli xususiyatini ko‘rsatadi.

Shu sababli o‘zbek tilidagi gradatsiya hodisasini ingliz yoki rus tillari bilan chog‘ishtirma tadqiq qilish o‘ziga xos tipologik murakkablik kasb etadi. Chunki, unda bir tomondan internatsional terminlar, ikkinchi tomondan esa arabcha va fors tilidagi tarixiy qatlam birliklari parallel ravishda amal qiladi. Masalan, intensivlik ifodalashda *kuchaytirish, susaytirish, qadr, had* kabi leksemalar faol ishtirok etadi.

Gradatsiya hodisasining yangi birliklar shakllanishida metaforik ko‘chish ham muhim rol o‘ynaydi. Kasbiy va ilmiy diskursda belgi intensivligini ifodalash uchun ko‘pincha obrazli asosdan foydalaniladi. Masalan, *o‘ta keskin vaziyat, yuqori darajadagi mas‘uliyat, chuqur inqiroz* kabi konstruksiyalarda sifatning semantik hajmi kengayadi va yangi baholovchi birliklar yuzaga keladi. Bu jarayon neologik intensivatorlarning paydo bo‘lishiga zamin yaratadi.

Ingliz va o‘zbek tillarida gradatsion terminlarning shakllanish tizimi o‘zaro farqlanadi. Ingliz tilida daraja kategoriyasi ko‘proq morfologik vositalar – suffikslar va analitik konstruksiyalar orqali hosil qilinsa, o‘zbek tilida semantik va leksik kuchaytirish usuli yetakchi rol o‘ynaydi. O‘zbek tiliga ingliz tilidan kirib kelayotgan ayrim lingvistik terminlar esa ko‘pincha kalka yoki transliteratsiya orqali moslashtiriladi. Masalan, *gradation – gradatsiya, intensity – intensivlik, evaluation – evaluatsiya* tarzida fonetik moslashuv bilan qabul qilinadi.

Tilshunoslikda kalka hodisasi bir necha ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. To‘liq struktur kalka, semantik kalka va frazeologik kalka shakllari mavjudligi qayd etilgan [Lotte, 1961]. Gradatsiya terminologiyasida ham ushbu jarayon kuzatiladi. Masalan, *semantic scale* birikmasi semantik shkala tarzida, *degree marker* esa daraja ko‘rsatkichi tarzida kalka yo‘li bilan o‘zlashtirilgan. Bu jarayon o‘zbek tilining ichki imkoniyatlari yordamida yangi ilmiy realiyalarni nomlash imkonini yaratadi. Natijada til tizimida avval mavjud bo‘lmagan tushunchalar uchun muqobil birliklar shakllanadi.

Shunday qilib, o‘zbek tilidagi gradatsion terminologiya tarixiy arab-fors qatlamlari, rus tilining vositachilik ta‘siri hamda zamonaviy ingliz tilidan bevosita o‘zlashmalar uyg‘unligi asosida shakllanib, ko‘p qatlamli terminologik tizimni yuzaga keltiradi.

Zamonaviy tilshunoslik sharoitida o‘zbek tili gradatsiya terminologiyasi uzluksiz boyib bormoqda. Biroq ingliz tilidagi daraja kategoriyasiga oid lingvistik tushunchalarning o‘zbek va rus tillariga bevosita ta‘sirini baholashda ehtiyotkorlik talab etiladi. Chunki, gradatsiya hodisasining shakllanishi bir tomonlama emas, balki ko‘p qirrali ilmiy va madaniy almashinuv natijasidir. Tilshunoslik tarixiga nazar tashlasak, daraja kategoriyasi qadimiy grammatik an‘analarda ham mavjud bo‘lgan, keyinchalik esa zamonaviy struktur va kognitiv lingvistika doirasida yanada boyigan [Jespersen, 2013].

Gradatsiyaga oid terminlarning bir qismi ingliz tilidan bevosita o‘zlashtirilgan bo‘lsa, boshqa qismi rus tilshunosligi orqali kirib kelgan. Masalan, *gradation – gradatsiya – градация, intensity – intensivlik – интенсивность* kabi birliklar

internatsional xarakter kasb etgan bo'lsa-da, biroq bu jarayonni faqat ingliz tilining ustuvor ta'siri bilan izohlash biryoqlamalilik bo'lar edi. Chunki, ilmiy terminologiya ko'pincha lotin va yunon manbalariga borib taqaladi hamda turli tillar o'rtasida o'zaro almashuv asosida shakllanadi [Quirk et al., 1985].

Ingliz tilida yangi lingvistik terminlarni konversiya orqali hosil qilish usuli keng tarqalgan bo'lsa-da, agglyutinatuv tuzilishga ega o'zbek tilida bu model sermahsul emas. O'zbek tilida yangi terminlar ko'proq affiksatsiya yoki semantik kengayish orqali yuzaga keladi. Masalan, *intensivlik* → *intensivlik darajasi*, *baholash* → *baholovchi birlik* kabi shakllanishlar bunga misoldir.

XULOSA

Ingliz va o'zbek tillarida gradatsiya hodisasini chog'ishtirma o'rganish quyidagi ilmiy xulosalarga olib keladi:

1. Global ilmiy integratsiya va tilshunoslikdagi metodologik almashinuv gradatsiya kategoriyasining nazariy rivojlanishiga turtki bo'lmoqda. Turli strukturaga ega tillarni qiyosiy tahlil qilish daraja kategoriyasining universal aniqlash imkonini beradi. Ushbu kesishuv nuqtalari orqali har bir til tizimida intensivlik ifodalash mexanizmlarining rivojlanish darajasini kuzatish mumkin.

2. Gradatsiyani ifodalovchi ko'p komponentli konstruksiyalarni qisqartirish tendensiyasi, ayniqsa, ingliz tilida kuchli rivojlangan. Analitik modellar va intensivatorlar nutqiy tejamkorlikni ta'minlaydi. Mazkur hodisa o'zbek va ingliz ilmiy diskursiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Termin-qisqartmalar va ixcham modellarning qo'llanilishi ilmiy nutqda aniqlik va samaradorlikni oshiradi.

3. Qiyosiy tadqiqot gradatsion birliklarning shakllanishida har bir tilning tipologik xususiyatlari muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Ingliz tilida suppletiv va analitik modellarning ustunligi kuzatilsa, o'zbek tilida affiksial va leksik intensivatorlar yetakchi hisoblanadi. Har bir til o'z taraqqiyot bosqichida yangi tushunchalarni o'zlashtirish jarayonini boshidan kechirgan.

4. Gradatsiya terminlarini tarjima qilish jarayonida grammatik va morfologik tafovutlarni hisobga olish zarur. Intensivlikni ifodalashda ko'pma'nolilik, variantdoshlik va kontekstual nozikliklar yuzaga keladi. Ayniqsa, ingliz tilida rivojlangan analitik kuchaytirish vositalarini o'zbek tiliga moslashtirishda semantik aniqlikni saqlash muhimdir.

Shunday qilib, gradatsiya hodisasining qiyosiy-tipologik tahlili daraja kategoriyasining universalligini tasdiqlaydi, biroq uning realizatsiya mexanizmlari har bir tilning struktur xususiyatlari bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, Ch.S. (2000). Russko-uzbekskie paralleli v sovremennoy ekonomicheskoy terminologii. *Diss. kand. filol. nauk*. Tashkent: Natsionalnyy universitet Uzbekistana imeni Mirzo Ulugbeka.
2. Allerton, D.J. (1987). The linguistic and sociolinguistic status of intensifying adverbs. *Journal of Pragmatics*, 11(1), 15–28.
3. Axmedov, O.S. (2016). Ingliz va o'zbek tillarida soliq va bojxona terminlarining lingvistik tahlili va tarjima muammolari. *Filol. fan. dok. diss.* Toshkent: Toshkent davlat

- sharqshunoslik instituti.
4. Azizov, A.A. (1983). *Sopostavitelnaya grammatika russkogo i uzbekskogo yazykov. Morfologiya* (2-e izd., pererab. i dop.). Tashkent: Ukituvchi.
  5. Biber, D., Johansson, S., Leech, G. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Harlow: Longman.
  6. Bierwisch, M. (1989). The semantics of gradation. In M.Bierwisch & E.Lang (Eds.), *Dimensional Adjectives* (pp. 71–261). Berlin: Springer-Verlag.
  7. Bolinger, D. (1972). *Degree words*. The Hague: Mouton
  8. Dickens, C. (1998). *Great expectations*. Oxford: Oxford University Press.
  9. Huddleston, R., & Pullum, G.K. (2002). *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
  10. Halliday, M.A.K., & Hasan, R. (2014). *Cohesion in English*. London: Routledge.
  11. Jespersen, O. (2013). *The philosophy of grammar*. London: Routledge.
  12. Kennedy, C., & McNally, L. (2007). Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. *Language*, 81(2), 345–381.
  13. Cresswell, M.J. (1977). The semantics of degree. In B.Partee (Ed.), *Montague Grammar* (pp. 261–292). New York, NY: Academic Press.
  14. Crystal, D. (2018). *The Cambridge encyclopedia of the English language* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
  15. Cruse, D.A. (2000). *Meaning in language: An introduction to semantics and pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
  16. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.
  17. Lakoff, G. (1973). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Journal of Philosophical Logic*, 2(4), 458–508.
  18. Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vols. 1–2). Cambridge: Cambridge University Press.
  19. Leech, G.N. (1981). *Semantics: The study of meaning* (2nd ed.). Harmondsworth: Penguin Books.
  20. Lotte, D.S. (1961). *Osnovy postroeniya nauchno-tehnicheskoy terminologii. Voprosy teorii i metodiki*. Moskva: Izdatel'stvo AN SSSR.
  21. Navoiy, A. (1990). *Xazoyin ul-maoniy: Badoe'ul-Vasat* (MAT 20-t., 5-t.). Toshkent: Fan.
  22. Nikolayev, G.A. (1995). *Anglo-russkiy istoricheskiy slovar: 30000 imen, nazvaniy, terminov*. Moskva: Progress; Leksikon.
  23. Nurmonov, A. (2012). *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Akademnashr.
  24. Paradis, C. (1997). *Degree modifiers of adjectives in spoken British English*. Lund: Lund University Press.
  25. Peters, H. (1994). *Degree adverbs in Early Modern English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
  26. Qahhor, A. (2013). *Tanlangan hikoyalar*. Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti.
  27. Qodiriy, A. (2019). *O'tkan kunlar*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
  28. Rahmatullayev, Sh. (2006). *O'zbek tilining frazeologik lug'ati*. Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti.
  29. Sapir, E. (1944). Grading: A study in semantics. In D.G. Mandelbaum (Ed.), *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality* (pp. 122–149). Berkeley: University of California Press.
  30. Woolf, V. (1927). *To the lighthouse*. London: Hogarth Press.

REFERENCES

1. Abdullayeva, Ch.S. (2000). Russian-Uzbek parallels in modern economic terminology. *Diss. cand. philol. scien.* Tashkent: National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek.
2. Allerton, D.J. (1987). The linguistic and sociolinguistic status of intensifying adverbs.

- Journal of Pragmatics*, 11(1), 15–28.
3. Axmedov, O.S. (2016). Linguistic analysis and translation problems of tax and customs terminology in the English and Uzbek languages. *DSc thesis. philol.* Tashkent: Tashkent State Institute of Oriental Studies.
  4. Azizov, A.A. (1983). *Comparative grammar of the Russian and Uzbek languages: morphology* (2nd ed., revised and enlarged). Tashkent: Ukituvchi.
  5. Biber, D., Johansson, S., & Leech, G. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Harlow: Longman.
  6. Bierwisch, M. (1989). The semantics of gradation. In M.Bierwisch & E.Lang (Eds.), *Dimensional Adjectives* (pp. 71–261). Berlin: Springer-Verlag.
  7. Bolinger, D. (1972). *Degree words*. The Hague: Mouton.
  8. Cresswell, M.J. (1977). The semantics of degree. In B.Partee (Ed.), *Montague Grammar* (pp. 261–292). New York, NY: Academic Press.
  9. Cruse, D.A. (2000). *Meaning in language: An introduction to semantics and pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
  10. Crystal, D. (2018). *The Cambridge encyclopedia of the English language* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
  11. Dickens, C. (1998). *Great expectations*. Oxford: Oxford University Press.
  12. Halliday, M.A.K., & Hasan, R. (2014). *Cohesion in English*. London: Routledge.
  13. Huddleston, R., & Pullum, G.K. (2002). *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
  14. Jespersen, O. (2013). *The philosophy of grammar*. London: Routledge.
  15. Kennedy, C., & McNally, L. (2007). Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. *Language*, 81(2), 345–381.
  16. Lakoff, G. (1973). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Journal of Philosophical Logic*, 2(4), 458–508.
  17. Leech, G.N. (1981). *Semantics: The study of meaning* (2nd ed.). Harmondsworth: Penguin Books.
  18. Lotte, D.S. (1961). *Foundations of scientific and technical terminology construction. Questions of theory and methodology*. Moscow: USSR Academy of Sciences Publishing House.
  19. Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vols. 1–2). Cambridge: Cambridge University Press.
  20. Navo'i, A. (1990). *Treasuries of meanings: Wonders of the middle period*. (Complete works in 20 vols., Vol. 5). Tashkent: Science.
  21. Nikolayev, G.A. (1995). *English-Russian historical dictionary: 30,000 names, titles, and terms*. Moscow: Progress; Leksikon.
  22. Nurmonov, A. (2012). *Selected works*. Tashkent: Akademnashr.
  23. Paradis, C. (1997). *Degree modifiers of adjectives in spoken British English*. Lund: Lund University Press.
  24. Peters, H. (1994). *Degree adverbs in early modern English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
  25. Qahhor, A. (2013). *Selected stories*. Tashkent: State Scientific Publishing House “National Encyclopedia of Uzbekistan”.
  26. Qodiriy, A. (2019). *Bygone days*. Tashkent: New Age Generation.
  27. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.
  28. Rahmatullayev, Sh. (2006). *Phraseological dictionary of the Uzbek language*. Tashkent: State Scientific Publishing House “National Encyclopedia of Uzbekistan”.
  29. Sapir, E. (1944). Grading: A study in semantics. In D.G. Mandelbaum (Ed.), *Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality* (pp. 122–149). Berkeley: University of California Press.
  30. Woolf, V. (1927). *To the lighthouse*. London: Hogarth Press.